

ละครกับสังคม

ทั้งที่กล่าวแล้วในบทนำถึงสภาพปัญหาว่าละครโทรทัศน์มีความสำคัญสมควรแก่การศึกษาและวิเคราะห์ ในบทนี้จะเป็นการบรรยายให้เห็นถึงบทบาทของละครกับสังคมไทย ตั้งแต่ละครรำในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งเปลี่ยนแปลงมาเป็นละครร้อง ละครพูด ละครวิทยุ ละครเวที และละครโทรทัศน์ในปัจจุบัน โดยบทบาทของละครโทรทัศน์ต่อสังคมไทยนั้นจะเป็นการบรรยายอย่างกว้าง ๆ ไม่เฉพาะเจาะจงช่วงเวลาเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญ และความหมายของละครโทรทัศน์ที่มีต่อสังคมไทย ในบทความต่อไป จึงเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับละครโทรทัศน์ของไทยในช่วงปี พ.ศ. 2498-2516 โดยเฉพาะ

ก่อนที่จะบรรยายถึงบทบาทของละครที่มีต่อสังคม จะขอกล่าวถึงต้นกำเนิดของละครโดยทั่วไปก่อน

ต้นกำเนิดของละครนั้น ตำราการละครของต่างประเทศสันนิษฐานว่าละครมีต้นกำเนิดมาจากสันชาตญาณในการเลียนแบบของมนุษย์ เพราะมนุษย์อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นเหล่า การติดต่อกันเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การสื่อสารจึงเป็นรากฐานที่จำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิต มนุษย์ใช้ร่างกายและเสียงตามธรรมชาติที่โคพบเห็นมา เช่น เมื่อคนเราผ่านประสบการณ์ที่น่าตื่นเต้นมาเราก็อยากเล่าสู่กันฟัง การสื่อความหมายที่เข้าใจง่ายที่สุดก็คือการถ่ายทอดออกมาด้วยท่าทางและเสียงโดยสมมุติเหตุการณ์ให้เกิดขึ้นใหม่อีกครั้งต่อหน้าผู้อื่น เมื่อถึงขั้นนี้เราจึงมีละครที่เป็นการเล่นแบบชั้นมูลฐานเกิดขึ้นแล้ว

นอกจากนี้แล้วยังสันนิษฐานกันว่า ละครมีจุดเริ่มต้นมาจากพิธีกรรม ในสมัยก่อนมนุษย์ดำรงอยู่ด้วยสิ่งจำเป็นแก่การอยู่รอดเท่านั้นและคิดว่าธรรมชาติบันดาลให้เกิดทุกข์และสุข ให้กินคืออยู่ดีหรือคอยาก ความต้องการหลักของมนุษย์สมัยนั้นก็คือการอยู่อย่างสุขสบายโดยมีพืชพันธุ์ธัญญาหารตลอดทุกฤดูกาล มนุษย์จึงประกอบพิธีกรรมเช่นสังเวทบาง-สรวง เทวดาอารักษ์ และพิธีกรรมเหล่านี้ก็มักจะมีการร้องเพลงเต้นระบำเพื่อให้เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์พอใจจึงพัฒนาเป็นการแสดงละครขึ้น และที่ว่าละครมีวิวัฒนาการมาจาก

การร่ำรวยวงศ์วานวงศ์ตระกูลที่เคารพบูชานั้นก็ เป็นเพราะมนุษย์มีสันชาตญาณในการ มีปฏิกริยาโต้ตอบกับจักรวาลอยู่แล้ว ในธรรมชาติทุกอย่างล้วนมีจักรวาลและการเคลื่อนไหว ที่มีแบบแผนประจำทั้งนั้น มนุษย์รับรู้จักรวาลในธรรมชาติเหล่านี้และเรียนรู้ที่จะสร้างจักรวาล ขึ้นมาด้วยตนเอง ทำให้เกิดเป็นคนครึ่งคนและมีคนครึ่งมนุษย์ก็ถูกเราให้เคลื่อนไหวไป ตามจักรวาลคนครึ่งก็คือการเต้นรำนั่นเอง ในตอนแรกลักษณะการเต้นรำคงจะเป็นแบบ ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ไม่มีความหมายพิเศษอะไร ครั้นต่อมามนุษย์เริ่มพัฒนาจักรวาลเหล่านี้ ชักเกลียวให้หึ่งเสนาะหูขึ้น ใส่ความหมายลงในเสียงดนตรีและทำให้ท่าทางเต้นรำสื่อความ หมายเข้าใจกันได้ดีขึ้น จึงเกิดเป็นการเล่าเรื่องราวประกอบดนตรีและท่าทางเต้นรำอัน กลายเป็นนาฏศิลป์นั่นเอง ต่อมาจึงมีการจำกัดคำับเหตุการณ์เตรียมเรื่องราวการแสดง ชักเกลียวดนตรีและท่าทางให้สื่อความหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและพร้อมที่จะแสดงซ้ำหลาย ๆ ครั้ง จึงเกิดเป็นละครขึ้น (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์ 2525: 15-16)

ส่วนของไทยนั้นก็มีการละเล่นหลายอย่างมาแต่โบราณที่ปรากฏชัดคือการแสดง ประเภทระบำ รำ เต้น ซึ่งมีหลักฐานในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ต่อมาเกิด มีการเล่านิทานมีผู้แต่งนิทานให้เป็นคำกลอนโดยอ่านให้เป็นทำนองเกิดเป็นศิลปประเภทขับ เสภา มีการเล่นดนตรีประกอบและในตอนหลังมีการรำให้เข้ากับเพลงจึงกลายเป็นเสภา รำและเป็นต้นเหตุของละครในเวลาต่อมา โดยปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีละครเกิดขึ้นใน สมัยกรุงศรีอยุธยาโดยละครของไทยเป็นละครรำหรือที่เรียกว่านาฏศิลป์ ซึ่งสันนิษฐานว่า ได้แบบอย่างมาจากประเทศอินเดียโดยคนไทยได้นำมาประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมและ ลักษณะนิสัยของคนไทยกลายเป็นละครรำที่เป็นแบบแผนของเราเอง (โสมรสิทธิ์ จันทร- ประภา 2508: 1-5)

เมื่อมีละครรำหรือนาฏศิลป์เกิดขึ้นในสังคม ละครรำหรือนาฏศิลป์นี้ได้เข้าไป เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านต่างๆ ในด้านความบันเทิง เนื่องจากคน ไทยเป็นชนชาติที่เห็นความสนุกสนานและความรื่นเริงเป็นความสำคัญของชีวิต ถ้าชีวิตมี ความสนุกสนานรื่นเริงชีวิตนั้นเป็นชีวิตที่ดีและสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากเพลงยาวพระราช นิพนธ์ของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท พรรณนาถึงชีวิตในกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า

/หึ่งพิริปีเดือน.....

หังพิธีปีเดือนคืนวัน
 สारพันจะมีอยู่ตรา
 ฤทธิโคกโคเลนเกษมสุข
 แสนสนุกที่เมืองหรรษา (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อ้างถึงใน รายงานการ
 สัมมนาานาฏศิลป์และดนตรีไทย 2522: 1) ชีวิตไทยในอดีตจึงเต็มไปด้วยคนตรีและนาฏ-
 ศิลป์ไทย คนตรีไค้แก่ ปี่พาทย์ มโหรี นาฏศิลป์ไค้แก่ ละครรำคือละครนอก ละครใน
 ละครชาตรี โขน หุ่น และหนังใหญ่

นอกจากละครจะให้ความบันเทิงแล้ว ละครยังเข้าไปมีบทบาทในการดำเนิน
 ชีวิตในค้ำนค้ำงๆ ของคนไทยด้วย เพราะชีวิตคนไทยเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยการทำบุญและ
 ภารเฉลิมฉลอง เริ่มต้นด้วยการเกิดต้องมีการทำขวัญเดือนและโกนผมไฟทารก เมื่อเด็ก
 จะเข้าสู่วัยที่ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ก็จะต้องมีการโกนจุก หากบุคคลนี้เป็นชายก็ต้องอุปสมบทใน
 พระพุทธศาสนาและต้องมีพิธีทำขวัญนาค ต่อจากนั้นก็ถึงพิธีสมรส มีการทำบุญอายุครบ 5
 รอบ และเมื่อตายก็มีพิธีค้ำงๆ เกี่ยวกับงานศพตลอดไปจนถึงงานเผาศพ โดยในงาน
 ค้ำงๆ ที่กล่าวมานี้จะต้องมีนาฏศิลป์และดนตรีประกอบอยู่ด้วยทุกงานไป

การใช้ชีวิตของคนไทยในสังคมตามเทศกาลหรือตามประเพณีก็ยังต้องมีนาฏศิลป์
 เข้ามามีเกี่ยวข้องอยู่ด้วยมาก เรียกได้ว่าเป็นส่วนสำคัญแห่งเทศกาลหรือประเพณีค้ำงๆ
 เช่น การทำบุญตามวัดวาอารามไค้แก่ การทำบุญเข้าพรรษา ออกพรรษาหรือมีงานไหว้-
 พระ ชักพระ ตลอดจนประเพณีทางศาสนาอื่น ๆ ซึ่งเป็นไปตามเทศกาลที่กำหนดไว้ ก็จะต้อง
 ต้องมีคนตรี ปี่พาทย์และละครเข้ามาแสดงให้เกิดความครึกครื้นรื่นเร้งด้วยเพื่อเป็นการ
 แสดงออกซึ่งความยินดีในการที่น่วมกันบำเพ็ญศุลบุญตามประเพณี เมื่อถึงหน้าแล้งข้าวสุก
 ในท้องทุ่ง ชาวนาจะลงแขกเกี่ยวข้าวก็มีการเล่นเพลงเกี่ยวข้าวระหว่างชายหญิงที่ได้มา
 ทำงานร่วมกัน เมื่อเกี่ยวข้าวแล้วถึงยามนวดข้าวในเวลากลางคืนก็มีเพลงจ้อยหรือเพลง
 หีนเมืองเล่นกันเป็นที่รื่นเร้ง โดยการละเล่นค้ำงกล่าวต้องมีการรำซึ่งใช้หลักนาฏศิลป์ด้วย
 การรำอันเป็นหลักสำคัญของละครรำจึงเป็นสิ่งที่มิอยู่ประจำในชีวิตของคนไทย คนที่เกิด
 มาในสังคมไทยสมัยนั้นจะต้องฝึกรำบ้างไม่มากก็น้อย

สิ่งค้ำงๆ ที่กล่าวมานี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าละครไค้เข้าไปมีบทบาทในการ
 ดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างมาก และชีวิตไทยแต่ก่อนนั้นเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ด้วยนาฏศิลป์ไทย

หรือละครไทย และเมื่อละครเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นแก่ชีวิตไทยคงได้กล่าวมาแล้ว พระมหากษัตริย์เกือบทุกพระองค์จึงทรงให้ความอุปการะและความคุ้มครอง เมื่อพระมหากษัตริย์พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่ละครไทยแล้ว เจ้านายและผู้มีบรรดาศักดิ์อื่น ๆ จึงพากันให้ความอุปการะแก่ละครไทยโดยทั่วถึงกัน ละครไทยในสมัยนั้นจึงถือว่าเป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคม (Statys Symbol) บ้านใครมีละครที่แสดงได้ก็มีตัวละครมาก เจ้าของบ้านจะมีผู้นิยมยกย่องว่าเป็นผู้มีบุญวาสนาและมีฐานะสูงในสังคม นอกจากนี้ละครยังเข้าไปเกี่ยวข้องกับคารบณบานศาลกล่าวต่อเทพยดาอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย เพราะในการบเนเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนาคนไทยมักจะแค้นด้วยละคร เมื่อได้ในสิ่งที่ตนปรารถนาแล้วก็จะมิละครเล่นถวาย (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อ้างถึงใน รายงานการสัมมนาานาฏศิลป์และดนตรีไทย 2522: 1-5) ละครไทยในสมัยก่อนจึงเป็นสิ่งที่ให้ทั้งความบันเทิงและเป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในการงานพิธีต่าง ๆ ทั้งในทางโลกและทางธรรมของชาวบ้าน ผู้มีบรรดาศักดิ์ ตลอดจนไปถึงพระมหากษัตริย์ โดยละครที่ทำนหน้าที่ดังกล่าวนี้คือ ละครรำนันเป็นละครที่ยึดทำร่าเป็นสำคัญได้แก่ ละครชาตรี ละครนอก และละครใบ (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ 2511: 30)

ละครรำนันในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ตัวแสดงจะเป็นชายล้วน ยกเว้นละครใบที่แสดงในพระบรมมหาราชวังตัวแสดงจะเป็นหญิงล้วน (โสภณศรี จันทรประภา 2508: 11-12) แต่เมื่อรัชกาลที่ 4 ทรงออกพระราชกฤษฎีกาอนุญาตให้คนไทยทั้งชายและหญิงเล่นละครได้ ละครไทยจึงเฟื่องฟู และมีลักษณะเป็นการค้ามากขึ้น เกิดมีโรงละครและคณะละครขึ้นมากมาย ผู้แสดงมีรายได้มากถึงกับมีการเก็บภาษีการแสดงเพื่อช่วยรายได้ของแผ่นดิน (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ 2511: 13) และถึงกับมีคำกล่าวในสมัยนั้นว่า "ไปที่ไหนในท้องถนน ก็ได้ยินแต่เสียงกลองละครครั้นเครงไปหมด" (จิระพัฒน์ หอมสุวรรณ 2517: 4)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 การติดต่อกับปะกับชาวตะวันตกในภาคพื้นยุโรปมีมากขึ้น ทำให้คนไทยรับเอาศิลปะและวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าที่มีมาก่อนรวมทั้งทางด้านการละครด้วย ละครรำนันของไทยถูกมองว่ามีลักษณะเชิงซ้ำ ไม่ทันสมัย จึงเกิดมีละครแบบใหม่ขึ้นในสังคมไทยอันเป็นละครที่ผสมผสานรูปแบบของละครไทยกับละครตะวันตกเข้าด้วยกัน ได้แก่ ละครพื้นทาง ละครตลกคำบริบท และละครร้อง ซึ่งก็เป็นที่พอใจและเป็นที่ยอมรับ

ของคนในสมัยนั้น (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช อ้างถึงใน รายงานการสัมมนาาภศิลป์ และคนตรีไทย 2522: 6) มาถึงในสมัยรัชกาลที่ 6 การละครของไทยยิ่งเฟื่องฟูมากยิ่งขึ้นเพราะรัชกาลที่ 6 ทรงโปรดการละคร เกิดมีละครพูดขึ้น และมีโรงละครเกิดขึ้นอีกมากโดยยึดแบบของตะวันตกเป็นหลัก (กาญจนาคพันธุ์ 2518: 38-46) ลักษณะของละคร มือกัก มีฉาก มีการใช้ภาษาธรรมดา มีการเปลี่ยนฉาก และเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวตามท้องเรื่อง เน้นบทบาทของการแสดง และแสดงบนเวทีซึ่งก็ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตกอีกเช่นกัน โดยลักษณะดังกล่าวนี้ถือเป็นต้นแบบของละครไทยในปัจจุบัน (เบญจมาศ และเศรษฐ พลอินทร์ 2524: 108-109) หลังจากรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมาเป็นยุคของละครเวทีซึ่งเป็นทั้งละครร้องและละครพูด ละครเวทีรุ่งเรืองและเป็นที่ยอมรับของคนไทยมากจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2496 ในสมัยรัชกาลปัจจุบันก็ซบเซาและเลิกราไปในที่สุด เนื่องจากถูกแข่งขันจากภาพยนตร์ไทยและภาพยนตร์ต่างประเทศ (ส.อาสนจินดา, สัมภาษณ์)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 ประเทศไทยได้มีสถานีโทรทัศน์ขึ้นเป็นแห่งแรกโดยการรวบรวมหุ้นและก่อตั้งเป็นบริษัทไทยโทรทัศน์ หรือสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม ทำการออกอากาศในวันที่ 24 มิถุนายน 2498 (อุฬาร เนื่องจำนงค์ 2520: 20) หลังจากเริ่มออกอากาศได้ 3 เดือน ในวันที่ 13 กันยายนปีเดียวกันนั้นก็ได้มีละครออกอากาศ โดยละครเรื่องแรกเป็นละครเสภาตลกเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน เข้าห้องนางแก้วกิริยา ต่อมาก็มีละครพูดเรื่องแรกคือ โหงพาง เป็นบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 และละครที่แต่งขึ้นเพื่อแสดงทางโทรทัศน์เป็นเรื่องแรกคือ สุริยานีไม่ยอมแต่งงาน (สมพร มั่นตะสุคร 2525: 149) โดยทีมงานละครสมัยแรก ๆ มาจากคณะละครเวที (ส.อาสนจินดา, สัมภาษณ์) ต่อมาละครโทรทัศน์ได้พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ตามเทคโนโลยีและยุคสมัย มีคณะผู้จัดทำละครมากขึ้น มีละครโทรทัศน์ออกอากาศบ่อยขึ้น

ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 การละครของไทยได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบเรื่อยมาจนกระทั่งในปัจจุบันเป็นยุคของละครโทรทัศน์ซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกวิจัยต้องการศึกษา และไม่เพียงแต่ละครจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบเท่านั้น ละครยังเปลี่ยนแปลงบทบาทที่มีต่อสังคมไปตามรูปแบบด้วย เมื่อเกิดละครแบบใหม่ขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นไปตามความคิดริเริ่มของผู้มีบรรดาศักดิ์ ทำให้คนไทยหันมาสนใจสิ่งใหม่ ๆ บรรดาผู้ที่หารายได้จาก

ละครเราก็ต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบของละครให้เป็นที่นิยม ละครรำจึงเปลี่ยนบทบาทไปจากที่เคยให้ความบันเทิงและเป็นส่วนประกอบสำคัญในชีวิตประจำวัน กลายเป็นละครที่มีไว้สำหรับเล่นแก้บนหรือสำหรับงานพิธีต่าง ๆ เท่านั้น ละครแบบใหม่เริ่มทวีความสำคัญในสังคมมากขึ้นเรียกได้ว่าตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา คนไทยหาความบันเทิงจากละครรูปแบบใหม่ บรรดาคณะละคร เจ้าของโรงละครมีรายได้จากการจัดแสดงละครแม่ค้าและพ่อค้ามีรายได้จากการขายขนมและน้ำหน้าโรงละคร ในสมัยรัชกาลที่ 6 ละครที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านี้ไม่เพียงแต่จะให้ความบันเทิงและทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีรายได้เท่านั้น แต่ละครยังถูกใช้เป็นสื่อในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมด้วย (มัทนี รัตนิน 2525: 4) เนื่องจากเป็นสมัยที่เริ่มความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัชกาลที่ 6 ทรงใช้ละครพูดช่วยเผยแพร่ความคิดทางการเมือง ทรงพระราชนิพนธ์บทละครที่เนื้อเรื่องแฝงด้วยความคิดทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย แต่ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ละครที่แสดงเป็นละครที่มีเนื้อเรื่องเพื่อความบันเทิงอย่างเดียว เนื่องจากคนในสังคมเครียดจากสภาพสงคราม ละครในช่วงนี้เป็นละครร้องเป็นส่วนมาก แต่หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ละครไทยเริ่มกลับมามีบทบาททางการเมืองอีก จอมพล ป.ได้ใช้ละครเป็นเครื่องปลุกใจสร้างความรู้สึกรักชาติและความรู้สึกชาตินิยมแก่คนไทยโดยอาศัยหลวงวิจิตรวาทการเป็นคนจัดทำละคร ละครปลุกใจที่แสดงในช่วงเวลานั้นได้แก่ละครเรื่อง พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ละครเรื่อง เลือดสุพรรณ เป็นต้น ทุกเรื่องต่างมีเรื่องของการเมืองแฝงอยู่ ผลก็คือทำให้คนไทยรักชาติขึ้น และผลที่ดีที่สุดคือทำให้ฐานะทางการเมืองของจอมพล ป. มั่นคงขึ้น (จีระพัฒน์ หอมสุวรรณ 2517: 6) นอกจากนี้ยังมีละครร้องปลุกใจของรัฐบาลอีกเรื่องหนึ่งคือ คารณ เนื้อเรื่องเป็นเรื่องของหญิงรักชาติที่มีคู่รักเป็นศัตรูของชาติ แต่ละครเรื่องนี้ไม่มีโอกาสได้นำออกแสดงทั้งนี้เพราะจอมพล ป.หมกอำนาจทางการเมืองลงเสียก่อน (สุพรรณ บุรณพิมพ์, บรรยาย)

ช่วงสงครามและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ละครเริ่มเป็นไปในรูปของการเอาใจผู้ชมอีก เรื่องราวมักจะเป็นแบบไสกเศร่า รักรินทศ สะเทือนอารมณ์ และในช่วงสงครามนั้นถึงแม้ว่าการเดินทางจะไม่สะดวก แต่คนไทยกลับนิยมดูละครเวทีเนื่องจากคนไทยตอนนั้นอยู่ในสภาพที่ขวัญเสียไม่รู้ว่า จะตายวันหรือตายพรุ่ง จึงหาทางออกด้วยการดูละครเพื่อความเพลิดเพลิน ละครจึงเป็นเสมือนเครื่องช่วยทางจิตใจที่ช่วยลดความตึงเครียดลงได้

ละครวิทยุเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน ละครวิทยุมีบทบาทและได้รับความนิยมนอกจากคนส่วนใหญ่แล้ว ลักษณะของละครวิทยุเป็นการแสดงเรื่องราวโดยออกอากาศแต่เสียงเท่านั้น คนฟังฟังเรื่องราวจากเสียงของตัวละครที่ออกมาจากวิทยุไม่เห็นภาพประกอบ ต้องใช้จินตนาการเอาเองจากน้ำเสียงของคนแสดง เสียงเพลง และจังหวะดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ละครวิทยุให้ความบันเทิงแก่คนฟังได้ทุกเพศ ทุกวัย และทุกอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่มีรายได้อื่น คนต่างจังหวัด หรือคนมีอายุที่ทำงานอยู่กับบ้าน เพราะวิทยุเป็นความบันเทิงที่หาได้ในราคาไม่แพงนักและคนฟังยังสามารถจะฟังในขณะที่ทำงานอยู่ก็ได้หรือสามารถจะหนีวิทยุติดตัวไปฟังที่ไหนก็ได้

ส่วนละครโทรทัศน์นั้นตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบันกล่าวได้ว่ามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมมากกว่าละครเวทีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์หรือละครเรื่องและละครพูดในสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงหลังสงครามโลก ปัจจุบันถึงแม้พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงให้ความสำคัญกับละครมากเหมือนอย่างพระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ และละครโทรทัศน์ไม่ได้เป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคมของชาชั้นสูงในสมัยนี้แล้ว แต่ละครโทรทัศน์มีแพร่หลายไปถึงผู้ชมจำนวนมากกว่าละครสมัยก่อน

ในแง่ของความบันเทิง ละครโทรทัศน์ช่วยให้เกิดความเพลิดเพลิน ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดโดยละครโทรทัศน์สามารถให้ความบันเทิงได้กับคนทุกชั้นในสังคม ละครโทรทัศน์ไม่ได้เป็นเครื่องแบ่งแยกชนชั้นดังเช่นละครในสมัยก่อน คนจน คนมีการศึกษาคำสามารถจะดูละครโทรทัศน์ได้เหมือนกับคนที่มียศถาบรรดาศักดิ์สูงในสังคม ถึงแม้การเลือกและความบันเทิงที่ได้รับจะต่างระดับกันก็ตาม และถึงแม้ว่าบางคนจะไม่มีโทรทัศน์เป็นของตนเองก็สามารถดูละครได้ตามร้านค้าต่าง ๆ ผิดกับในสมัยก่อนที่ละครแบบหนึ่งจำกัดให้ความบันเทิงกับคนบางชนชั้นเท่านั้น ดังเช่นพระมหากษัตริย์และผู้มีบรรดาศักดิ์จะดูละครหลวงที่แสดงกันในวังหรือที่เรียกว่า ละครใน (Smithies 1971: 34) ส่วนพวกที่มีฐานะดีและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ถึงแม้ว่าจะดูละครนอกและละครชาตรีเหมือนกับชาวบ้าน แต่ก็ดูกันแต่ในบ้านของคนไม่ปะปนกับชาวบ้านทั่วไป (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช อ้างถึงใน รายงานการสัมมนาทางศิลปและคนครไทย 2522: 5) ส่วนชาวบ้านธรรมดาหาความบันเทิงจากละครนอกและละครชาตรีที่เล่นกันตามงานวัด งานเทศกาล และงานแถบต่าง ๆ หรือคามโรงละคร และถึงแม้ว่าพวกผู้ดีและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จะดูละครนอก

และละครชาตรีเหมือนกับชาวบ้าน แต่ลักษณะการแสดงละครก็แตกต่างกันออกไป ละครของพวกผู้ดีจะมีความงดงามและมีถ้อยคำไพเราะ ในขณะที่ละครของชาวบ้านจะมีลักษณะค่อนข้างรวดเร็ว ใช้ภาษาธรรมดาและมีคำหยาบโลน (โสทรธัมม์ จันทรประภา 2508: 21, 28) เมื่อถึงยุคของละครร้องและละครพูด ละครรูปแบบใหม่นี้ก็ให้ความบันเทิงแก่คนทุกชั้นในสังคมเช่นเดียวกับละครโทรทัศน์ แต่การเข้าชมจะต้องเสียค่าบริการผ่านประตู และต้องเสียเวลาออกนอกบ้านฝึกกับละครโทรทัศน์ที่ให้ความบันเทิงแก่คนในสังคมได้เหมือนกันและพร้อมกันทั่วประเทศโดยผู้ชมไม่ต้องเสียเงินค่าดู ไม่ต้องเสียเวลาออกนอกบ้านและยังสามารถเลือกดูละครตามที่แต่ละสถานีได้จัดเสนอตามความพอใจ และจากสถิติการสำรวจเวลาในการดูโทรทัศน์ของประชาชนทั่วไปในกรุงเทพมหานครพบว่าประชาชนทั่วไปสนใจชมรายการโทรทัศน์ในช่วงเวลา 18.00 - 20.00 น. (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และ สุภัตรา เพชรมณี 2526: 116) ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เป็นช่วงเวลาที่ทุกสถานีมีละครโทรทัศน์เสนอ

นอกจากละครโทรทัศน์จะมีบทบาทในด้านของความบันเทิงแล้ว ละครโทรทัศน์ยังถือว่าเป็นธุรกิจที่ทำรายได้ให้แก่สังคมและประเทศชาติ เพราะละครโทรทัศน์เป็นธุรกิจที่จะต้องเกี่ยวข้องกับคนหลายวงการ ตั้งแต่วงการโฆษณา เครื่องแต่งกาย การซื้อขายบทประพันธ์ ตลอดจนต้องเกี่ยวข้องกับคณะกรรมการบริหารงานวิทยุและโทรทัศน์แห่งประเทศไทย นอกจากนี้ละครโทรทัศน์ยังทำให้เกิดอาชีพขึ้นในสังคมเพราะละครโทรทัศน์เป็นความบันเทิงที่ต้องอาศัยนักเขียนบทละครที่ดี นักแสดงที่มีความสามารถ และบุคคลอื่นที่ทำหน้าที่ในการจัดเสนอ ทำให้เกิดกลุ่มศิลปินเฉพาะอาชีพขึ้นในสังคมเช่นเดียวกับนักเขียน จิตรกร ฯลฯ ละครโทรทัศน์จึงช่วยให้คนที่มีความพรสวรรค์และความสามารถทางด้านนี้มีทางประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ตามความถนัดของตน อาชีพนี้จึงถือว่ามีค่าสำคัญต่อสังคมอาชีพหนึ่ง และยิ่งกลุ่มอาชีพนี้มีความสามารถมากเท่าไร คนในสังคมก็จะดูละครมากขึ้นหรือในทางกลับกัน ยิ่งคนในสังคมดูละครมากเท่าไรก็เท่ากับเป็นการช่วยเสริมความสามารถของศิลปินและธุรกิจการบันเทิงให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นเท่านั้น

ละครโทรทัศน์และศิลปินที่เกี่ยวข้องกับการแสดงจึงถือว่าเป็นผู้ช่วยสืบทอดและส่งเสริมศิลปะของชาติไทย ทำให้คนไทยเห็นความสำคัญและหาความบันเทิงจากศิลปะที่เกิดจาก

ความสามารถของคนไทยด้วยกัน นอกจากนี้เนื้อเรื่องของละครโทรทัศน์มักจะแฝงคติสอนใจและการดำเนินชีวิตทางพุทธศาสนา ทำให้ผู้ชมได้แง่คิดจากละคร ไม่เพียงแต่เท่านั้น คนก็ยังได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ เรียนรู้ชีวิตแบบใหม่จากละครโทรทัศน์ เพราะละครโทรทัศน์เป็นการแสดงเรื่องราวและชีวิตของคนที่ต้องมาเกี่ยวข้องกันไปตามเหตุการณ์ต่างๆ และละครโทรทัศน์บางเรื่องยังมีการสอดแทรกเรื่องการเมืองด้วยเช่นเรื่อง "ร่มฉัตร" ของทมยันตี, "สี่แผ่นดิน" ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น นอกจากนี้ละครโทรทัศน์ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและช่วยรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยอีกด้วยดังเช่น สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม กระทรวงมหาดไทย ได้ใช้ละครเป็นเครื่องเตือนใจแก่ประชาชนไม่ให้กระทำผิด

การที่ทุกสถานีให้ความสำคัญกับละครประกอบกับคนไทยก็นิยมดูละครโทรทัศน์ ทำให้โอกาสที่คนไทยจะรับและหยิบบัณฑิตธรรมจากต่างประเทศจากการดูภาพยนตร์ต่างประเทศก็มีน้อยลง โดยโอกาสที่จะรับศิลปและวัฒนธรรมของชาติไทยก็มีมากขึ้น

จากทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ละครไม่ว่าจะมีรูปแบบใดหรืออยู่ในสมัยใด มีบทบาทและมีความสำคัญต่อสังคมไทยมาก เพราะละครในแต่ละสมัยได้พัฒนาให้เหมาะกับจังหวะชีวิตของคนในสังคม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย